

ANKIETA STRAT WOJENNYCH (1939—1945)
DIECEZJI WŁOCŁAWSKIEJ

I. OBJAŚNIENIA WSTĘPNE

Zamiar zgromadzenia źródeł historycznych na temat strat wojennych 1939—1945 Diecezji Włocławskiej powziąłem w połowie 1946 r., rychło po swoim powrocie w czerwcu tr. — via Francja — z niemieckich więzień i obozów koncentracyjnych. Planom mym w tym względzie towarzyszył doping naukowy, albowiem 1 października 1946 r. rozpocząłem na Uniwersytecie Warszawskim (spóźnione) studia z historii Kościoła, a główny mój profesor (na Wydziale Teologii Katolickiej) ks. Józef Umiński podzielał ze mną myśl opracowania (jako rozprawy doktorskiej) dziejów wojennych wspomnianej diecezji.

Pomimo obciążenia (poza studiami) innymi funkcjami i robotami na terenie diecezji, obydwaj projekty, mianowicie gromadzenia danych i pisanie pracy zaczęły dość szybko przyjmować realne kształty. Sprzyjał temu wszystkiemu fakt, że wśród duchowieństwa krajowego, zajmującego się utrwaleniem w druku minionej przeszłości i martyrologii, znalazłem się chronologicznie chyba na czwartym miejscu (po ks. Biskupskim i Bujaczu oraz o. Urbańskim). Przeto stosunkowo prędko przygotowałem do publikacji styczną do tematu rozprawy doktorskiej rzecz pt. *Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa Diecezji Włocławskiej [w latach] 1939—1945* (Włocławek 1947).

Ankiety strat wojennych (jedną dla parafii, drugą dla klasztorów i domów zakonnych), o której dokładnie będzie poniżej, zredagowałem we wrześniu i październiku 1946 r. a rozesłałem, dokąd należało, w listopadzie. Wysyłałem ją w imieniu Kurii Diecezjalnej we Włocławku, w której od września byłem archiwariuszem, czy raczej pod jej firmą. Zdawałem sobie bowiem sprawę, że jako homo novus w diecezji własną powagą nie zbiore od starszych kapłanów źródeł i nie osiągnę celu. Formularze ankietowe otrzymali, z prośbą o najdokładniejsze wypełnienie, rządcy wszystkich parafii oraz przełożeni klasztorów i domów zakonnych, męskich i żeńskich, z terenu tegoż biskupstwa. Adresy ankietowanych wzięto z *Rocznika Diecezji Włocławskiej [na rok] 1939*. Był on najbliższy owemu założeniu, albowiem czas jego wydania stanowił terminus a quo mej kwerendy, podczas gdy następny kolejny rocznik (już mego autorstwa) ukazał się dopiero w r. 1949.

Do grona respondentów weszło 247 zarządców parafii, 21 przełożonych klasztorów i domów zakonnych męskich oraz 54 przełożone domów zak. żeńskich. Nie ankietowano prałatów i kanoników Kapituły Katedralnej we Włocławku i Kolegiackiej w Kaliszu, familiaresów papieskich, urzędników Kurii

Diecezjalnej i Sądu Duchownego oraz kierowników różnych agend i dzieł diecezjalnych. Niektórych nie śmiano pytać, zresztą większość z nich miała jakiś związek z duszpasterstwem, więc planowano uchwycić ich przy parafiach, jako że zasadniczy punkt ciężkości ankiety widziano w rozbudowanych pytaniach charakteru rzeczowego (kierowanych do parafii i klasztorów). Opuszczono też (chwilowo) Seminarium Duchowne Wyzsze i Nizsze oraz (Diecezjalne) Gimnazjum im. Długosza we Włocławku. Tu powód zaniechania był inny; przeprowadzający ankietę mieszkał od czerwca 1946 r. w tymże seminarium i planował osobiście dać odpowiedzi na pytania, które należało ułożyć (poza zasadniczymi dwoma schematami). Wreszcie ankiety nie skierowano do małej parafii Michelin k. Włocławka. Wprawdzie erygowano ją w r. 1939, ale dopiero w 1945 otrzymała usamodzielnienie od Kruszyna. W zebranych materiałach nie ma również danych o katedrze włocławskiej, która została parafią w r. 1947. Wiadomości o instytucjach wymienionych w tym akapicie miałem zebrać w późniejszym terminie, atoli nie zdołałem ich zgromadzić dotąd. Nie należy się temu zbyt dziwić, albowiem w swym materiale nie posiadam także odpowiedzi od innych instytucji diecezjalnych i zakonnych, do których Kuria Diecezjalna zwracała się po to dwa razy. Może podam je z innej okazji w przyszłości.

Odpowiedzi na zapytania ankiety miano dostarczyć Kurii Diecezjalnej do 15 stycznia 1947 r. O tym obowiązku przypomniała Kuria wszystkim ogólnie w swym organie urzędowym na początku grudnia 1946 r. („Kronika Diecezji Włocławskiej”, r. XL: 1946, s. 177: *Ankieta dotycząca strat parafii w czasie wojny*). Kiedy już dawno minął czas przysyłania odpowiedzi, pewnie w czerwcu 1947 r. wysłano powtórnie formularze ankietowe do kilkudziesięciu zalegających parafii oraz klasztorów i domów zakonnych. Były to parafie: Białków, Bobrowniki, Brześć Kujawski, Brzeziny, Burzenin, Byczyna, Chlewo, Chodecz, Dębe, Dęby Szlacheckie, Drużbin, Galew, Giewartów, Głuchów, Goliszew, Kikół, Kłodawa, Koneck, Konin, Korczew, Kościelna Wieś (Kuj.), Kuchary Kościelne, Lipno, Niemysłów, Nowogród, Ostrowąż, Piątek Wielki, Rychwał, Sędzin, Spycymierz, Straszewo, Sumino, Szpetal Górny, Świnice, Trąbczyn, Wielenin, Wilamów, Wilczyn, Włocławek — par. Serca Jezusowego, Włocławek — par. Św. Stanisława, Wrząca Wielka, Zadzim, Zgłowiączka.

W przypomnieniu naznaczono dzień 25 sierpnia 1947 r. jako ostateczny termin doręczenia wypełnionych kwestionariuszy. Mimo to także wtenczas nie nadeszły odpowiedzi następujące parafie: Brzeziny, Burzenin, Byczyna, Chodecz (w której proboszczem był kanclerz Kurii), Giewartów, Kikół, Konin (par. dziekańska), Kościelna Wieś (Kuj.), Niemysłów, Nowogród, Spycymierz, Sumino, Świnice, Wilamów, Wilczyn, Włocławek — par. Serca Jezusowego, Włocławek — par. Św. Stanisława (gdzie proboszczował dziekan) — łącznie 17 parafii czyli 6,8%. Spośród 18 klasztorów i domów zak. kłeryckich nie przysłali wypełnionych formularzy: Bernardyni z Koła i Warty, Franciszkanie Konw z Kalisza, Kamilianie z Włocławka (od r. 1945 w Lipnie), Misjonarze Św. Rodziny z Kazimierza Biskupiego, Orioniści z Kalisza i Włocławka, Reformaci z Włocławka, Salezianie z Aleksandrowa Kujawskiego — razem 9 czyli 50%. W r. 1939 na terytorium diecezji znajdowały się 3 laickie męskie domy zakonne; po wojnie został z nich jeden, ale i on nie dostarczył odpowiedzi. Z 54 domów zakonnych żeńskich przysłała wypełnione formularze mniejszość, zresztą niektóre z nich nie odliczyły się w diecezji po r. 1945. W każdym razie po raz trzeci nie zwracałem się do ankietowanych. Znaczny niedobór odpowiedzi w moim materiale świadczy o tym, że już w r. 1945 zmalała powaga władzy duchownej u podwładnych i że ta władza (Kuria Diecezjalna) nie odwołała się do sankcji.

Odnośnie do wiadomości zdobytych drogą ankiet można ustosunkować się pozytywnie i negatywnie, a przynajmniej krytycznie. Ankietami posługują się ci, którzy

nie mogą zdobyć potrzebnych danych w inny sposób. Ja wówczas należałem do takich i w następstwie tego zebrałem zasobny materiał historyczny, dotąd z wielu powodów nie wykorzystany.

Ilościowym niedoborem zgromadzonych materiałów jest ich niepełność stuprocentowa. Ale chyba żaden ankietujący podmiot — czy to jednostkowy, czy uspołeczniiony nie uzyskuje kompletnej odpowiedzi na swoje pytania. Fakt nieotrzymania proszonej informacji od wszystkich ankietowanych mogą przypisać tylko brakowi sankcji. Wzmiankowaną niekarność duchowieństwa diecezji można by usprawiedliwić o tyle, iż po wojnie było u nas przeładowanie ankietowania. Osobiście prawie zawsze miałem niechęć do udzielania wywiadów, szczególnie do odpowiadania na zapytania formularzy ankietowych. Może dlatego, iż nie tylko podczas przesiadywania w więzieniu i obozach koncentracyjnych musiałem wiele razy zeznawać, tłumaczyć się i odpowiadać. Jaką miarą mierzyłem, taką mi odmierzono. Wszak większość duchowieństwa Diecezji Włocławskiej znalazła się po r. 1939 w więzieniach, obozach, na wysiedleniu i tułactwie. Ci, którzy w r. 1945 wrócili na placówki duszpasterskie, również dosyć mieli napływających do nich pytań. Indagowani przeze mnie za pośrednictwem Kurii Diecezjalnej nie zawsze dostrzegali wyższy cel, jaki przyświecał przeprowadzającemu olbrzymią kwerendę, zawsze za to odczuwali swoje osobiste utrudzenie.

Z ilościowymi brakami w odpowiedziach łączyły się jakościowe. Rzadko który duszpasterz z r. 1939 powrócił w 1945 na tę samą parafię czy do klasztoru. Diecezja Włocławska utraciła w okresie wojny ok. 52% swoich kapłanów. Pracujący w niej od r. 1945 niemal w połowie pochodzili z obcych diecezji, najczęściej ze wschodnich, oraz z zakonów i zgromadzeń. W wyniku tego duszpasterze, wśród których przeprowadzałem ankietę, tak dawni diecezjalni, jak też napływowi, zasadniczo mało znali swoje aktualne parafie. To samo można powiedzieć o klasztorach i domach zakonnych. I z tej przyczyny niektórzy zupełnie nie odpowiedzieli, a dostarczający informacji udzielali ich nie zawsze kompetentnie, czasem nawet zdawkowo. Ale większość rządców parafii i przełożonych zakonnych wypełniła rubryki dobrze i sumiennie, duża ilość nawet bardzo dobrze. Znaleźli się również tacy, którzy uzupełniali moje rubryki, zapytywali o dane historyczne swoich parafian — nierzadko w czasie odbywania kolędy w styczniu i lutym 1947 r., udawali się po wiadomości do mieszkających w innych miejscowościach i do urzędów państwowych.

Zebrany z wielkim wysiłkiem i przy pomocy dobrych ludzi materiał, liczący 830 kart przeważnie jednostronnie zapisanych formularzy, podzieliłem i oparłem w dwa tomy ułożone alfabetycznie dekanatami, a w nich parafiami, według *Rocznika Diecezji Włocławskiej [na rok] 1939*. Tom I, posiadający 390 kart, obejmuje 8 dekanatów: stołeczny włocławski — dlatego pierwszy, brzeski, czernikowski, izbicki, kaliski północny, kaliski południowy, kolski, koniński. Tom II, mający 440 kart, zawiera dalszych 11 dekanatów: lipnowski, nieszawski, radziejowski, sieradzki, słupecki, szadkowski, tuliszkowski, turecki, uniejowski, zagórowski, złoczewski. Tytuł tomu I (na naklejce) brzmi: *Ankieta Strat Wojennych Diecezji Włocławskiej w [latach] 1939/45, przeprowadzona przez archiwariusza diecezjalnego [ks. Stanisława Librowskiego] w r. 1947. Dekanaty a w nich parafie w porządku alfab. Dekanaty od włocławskiego do konińskiego. Tom pierwszy.*— Tytuł tomu II: *Ankieta Strat Wojennych Diecezji Włocławskiej w l. 1939/45, przeprowadzona przez archiwariusza diecezjalnego w r. 1947. Dekanaty a w nich parafie w porządku alfab. Dekanaty od lipnowskiego do złoczewskiego. Tom drugi.*— Indeks alfab. do parafii występujących w obydwu tomach przyklejony jest na początku tomu I.

Po dokładnym zapoznaniu się ze zgromadzonym materiałem opisowo-statystycznym jak z jednej strony widziałem, że jest on zupełnie wystarczający, ażeby się stać może najpoważniejszą częścią bazy źródłowej na temat dziejów Diecezji Włocławskiej w czasie ostatniej wojny, tak z drugiej nasuwały mi się wątpliwości, czy tak świeże problemy nadają się już obecnie na przedmiot rozprawy naukowej. Także niedawne moje przeżycia wojenne zdawały się stawiać opór korzystaniu z akt, przez które prawie płynęły jeszcze krew i łzy... W dłuższej rozmowie z promotorem (wtedy już ks. prof. Zdzisławem Obertyńskim) uradziliśmy, aby źródła te odleżały się nieco i nabrały patyny historycznej, natomiast jako temat pracy doktorskiej wziąłem postać wybitnego biskupa włocławskiego z XVI w. — Hieronima Rozrażewskiego.

Moje materiały wojenne rzeczywiście długo się odlegiwały, przez z górą 30 lat (choć w międzyczasie nie próżnowałem). Ja, który jako jeden z pierwszych w kraju przystąpiłem do opracowywania tematyki związanej z czasami niewoli, obecnie prawie jeden z ostatnich wracam do owych problemów, zamierzając ponownie wyczerpująco wykorzystać objaśniane tu dane, których tylko sporadycznie użyżyłem ks. drowi Śmigłowi i p. drowi Szilingowi.

Mozna nadto zaznaczyć, iż z przygotowanego przeze mnie formularza ankiety strat wojennych korzystały w jakiś sposób w l. 1947—1949 archidiecezja warszawska oraz diecezje chełmińska i łomżyńska, a może jeszcze inne.

II. PARAFIE, KLASZTORY I DOMY ZAKONNE, KTÓRE WYPEŁNIŁY FORMULARZE ANKIETY

Tom pierwszy

I. Dekanat Włocławski, karty 1—38:

Włocławek, miasto. Parafia Św. Jana (liczba katolików w r. 1939: 14.000), k. 5—6,

Dom Gen. Zgrom. Sióstr Wspólnej Pracy od Niep. Maryi, k. 1—2,

Dom zak. Zgrom. Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, k. 3—4,

Parafia Białotarsk, wieś (l. k. 4.550), k. 7—9,

Parafia Chocień, osada (l. k. 3.640), k. 10,

Parafia Grabkowo, wieś (l. k. 2.964), k. 11—13,

Parafia Kłotno, wieś (l. k. 2.530), k. 14—16,

Parafia Kłóbka, wieś (l. k. 3.657), k. 17—19,

Parafia Kował, miasto (l. k. 7.000), k. 20—22,

Parafia Lubień Kujawski, miasto (l. k. 5.300), k. 23—27,

Parafia Przedecz, miasto (l. k. 5.638), k. 27a—29,

Parafia Różinowo, wieś (l. k. 1.216), k. 30—32,

Parafia Wistka Szlachecka, wieś (l. k. 1.850), k. 33—35,

Parafia Wola Pierowa, wieś (l. k. 1.215), k. 36—38.

II. Dekanat Brzeski, k. 39—73:

Parafia Brześć Kujawski, miasto (l. k. 8.724), k. 39—41,

Dom zak. Zgrom. Sióstr Miłosierdzia Św. Elżbiety (przy kościele poddominikańskim), k. 42—44,

Dom zak. Zgrom. Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi (przy Domu Starców w Rzadkiej Woli), k. 45—46,

Parafia Boniewo, wieś (l. k. 2.306), k. 47—49,

Parafia Dąbie Kujawskie, wieś (l. k. 2.004), k. 50—52,

Parafia Kłobia, wieś (l. k. 1.530), k. 53—55,

Parafia Kruszyn, wieś (l. k. 3.950), k. 56—58,

Parafia Lubomin, wieś (l. k. 950), k. 59—61,
 Parafia Lubraniec, miasto (l. k. 4.860), k. 62—64,
 Parafia Śmiłowice, wieś (l. k. 2.025), k. 65—67,
 Parafia Wieniec, wieś (l. k. 2.614), k. 68—70,
 Parafia Zgłowiączka, wieś (l. k. 2.968), k. 71—73.

III. Dekanat Czernikowski, k. 74—97:

Parafia Czernikowo, wieś (l. k. 6.132), k. 74—76,
 Parafia Ciechocin, wieś (l. k. 3.657), k. 77—79,
 Parafia Dobrzejewice, wieś (l. k. 2.930), k. 80—82,
 Parafia Działyń, wieś (l. k. 3.325), k. 83—85,
 Parafia Łązyn, wieś (l. k. 1.945), k. 86—88,
 Parafia Mazowsze, wieś (l. k. 2.750), k. 89—91,
 Parafia Osiek n. Wisłą, wieś (l. k. 1.653), k. 92—94,
 Parafia Trutowo (Wola — Trutowo), wieś (l. k. 1.350), k. 95—97.

IV. Dekanat Izbicki, k. 98—145:

Parafia Izbica Kujawska, osada (l. k. 7.500), k. 98—100,
 Dom zak. Zgrom. Księży Misjonarzy Małego Dzieła Boskiej Opaczności (Orioniści) w Zagrodniczy, k. 101—104,
 Parafia Babiak, osada (l. k. 1.700), k. 105—107,
 Parafia Blenna, wieś (l. k. 2.483), k. 108—110,
 Parafia Brdów, osada (l. k. 3.750), k. 111—114,
 Parafia Dębno Królewskie, wieś (l. k. 950), k. 115—117,
 Parafia Lubotyń, wieś (l. k. 2.880), k. 118—120,
 Parafia Lubstów, wieś (l. k. 2.064), k. 121—124,
 Parafia Lubstówek, wieś (l. k. 1.057), k. 125—127,
 Parafia Mąkolno, wieś (l. k. 2.400), k. 128—130,
 Parafia Mąkoszyn, wieś (l. k. 3.250), k. 131—133,
 Parafia Modzerowo, wieś (l. k. 1.730), k. 134—136,
 Parafia Racięcice, wieś (l. k. 1.750), k. 137—139,
 Parafia Sompolno, miasto (l. k. 4.670), k. 140—142,
 Dom zak. Zgrom. Sióstr Wspólnej Pracy od Niep. Maryi, k. 143—145.

V. Dekanat Kaliski Północny, k. 146—227:

Kalisz, miasto. Parafia Wniebowzięcia NMP (Kolegiacka), (l. k. 15.000), k. 146—148,
 Dom zak. Zgrom. Sióstr Służebniczek NMP (Starowiejskie), k. 149—150,
 Dom zak. Zgrom. Sióstr Miłosierdzia Św. Wincentego a Paulo (Szarytki) przy
 Przytułku Ducha Św., k. 151—152,
 Dom zak. Zgrom. Sióstr Wspólnej Pracy od Niep. Maryi (ul. Asnyka), k. 153—154,
 Kalisz, miasto. Parafia Św. Gotarda na Rypinku (l. k. 6.000), k. 162—164,
 Dom zak. Zgrom. Sióstr Św. Feliksa z Kantalicjo (Felicjanki), k. 165—167,
 Parafia Blizanów, wieś (l. k. 3.258), k. 168—171,
 Parafia Borków, wieś (l. k. 1.800), k. 172—174,
 Parafia Brudzew, wieś (l. k. 3.085), k. 175—177,
 Parafia Chocz, osada (l. k. 4.978), k. 178—181,
 Klasztor Reformatorów (Franciszkanów Śląskich), k. 182,
 Parafia Dębe, wieś (l. k. 3.500), k. 183—185,
 Parafia Dobrzec, wieś (l. k. 4.000), k. 186—188,
 Dom zak. Zgrom. Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia (Magdalenki) na Korczaku,
 k. 189—191,
 Parafia Goliszew, wieś (l. k. 2.050), k. 192—196,
 Parafia Kokanin, wieś (l. k. 1.200), k. 197—199,

Parafia Kościelec, wieś (l. k. 3.787), k. 200—202,
 Parafia Kościelna Wieś, wieś (l. k. 1.660), k. 203—205,
 Parafia Kosmów, wieś (l. k. 1.597), k. 206—208,
 Parafia Pamięcin, wieś (l. k. 2.150), k. 209—211,
 Parafia Piątek Wielki, wieś (l. k. 1.234), k. 212—214,
 Parafia Rychnów, wieś (l. k. 1.500), k. 215—218,
 Parafia Stawiszyn, miasto (l. k. 4.000), k. 219—221,
 Parafia Tykadłów, wieś (l. k. 1.340), k. 222—224,
 Parafia Zbiersk, wieś (l. k. 2.811), k. 225—227.

VI. Dekanat Kaliski Południowy, k. 155—161, 228—279:

Kalisz, miasto. Parafia Św. Mikołaja (l. k. 13.000), k. 155—157,

Dom zak. Zgrom. Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia (Magdalenki), ul. Poznańska,
 k. 158,

Klasztor Jezuitów (pobernardyński), k. 159—161,
 Parafia Błaszki, miasto (l. k. 7.400), k. 228—230,
 Parafia Chełmce, wieś (l. k. 4.520), k. 231—233,
 Parafia Chlewo, wieś (l. k. 3.200), k. 234—236,
 Parafia Giżyce, wieś (l. k. 6.030), k. 237—239,
 Parafia Godziesze Wielkie, wieś (l. k. 6.500), k. 240—243,
 Parafia Góra, wieś (l. k. 2.200), k. 244—246,
 Parafia Iwanowice, osada (l. k. 6.500), k. 247—249,
 Parafia Kalinowa, wieś (l. k. 1.114), k. 250—252,
 Parafia Koźminek, osada (l. k. 4.714), k. 253—255,
 Parafia Łasków, wieś (l. k. 5.310), k. 256—258,

Dom zak. Zgrom. Sióstr Służebniczek NMP (Starowiejskie), Szkoła Zawodowa Żeń-
 ska, k. 259—262,

Parafia Opatówek, osada (l. k. 4.200), k. 263—265,
 Parafia Rajsko, wieś (l. k. 4.070), k. 266—268,
 Parafia Staw, osada (l. k. 3.470), k. 269—272,
 Parafia Strzałków, wieś (l. k. 1.014), k. 273—275,
 Parafia Tłokinia, wieś (l. k. 2.108), k. 276—279.

VII. Dekanat Kolski, k. 280—338:

Parafia Koło, miasto (l. k. 9.380), k. 280—282,

Dom zak. Zgrom. Sióstr Służebnic Najśw. Serca Jezus. (Sercanki) przy Szpitalu
 Powiatowym, k. 283—286,

Dom zak. Zgrom. Sióstr Albertynek (Przytułek Miejski), k. 344, 346—347,
 Parafia Białków, wieś (l. k. 1.430), k. 287—289,
 Parafia Bierzwienna, wieś (l. k. 3.650), k. 290—294,
 Parafia Borysławice, wieś (l. k. 3.250), k. 295—296,
 Parafia Brudzew, wieś (l. k. 2.758), k. 297—299,
 Parafia Chełmno, wieś (l. k. 2.571), k. 300—304,
 Parafia Dąbie, miasto (l. k. 4.654), k. 305—307,
 Parafia Dęby Szlacheckie, wieś (l. k. 3.000), k. 308—310,
 Parafia Dobrów, wieś, (l. k. 4.125), k. 311—313,
 Parafia Grzegorzew, osada (l. k. 6.500), k. 314—316,
 Parafia Jamszew, wieś (l. k. 1.920), k. 317—319,
 Parafia Kłodawa, miasto (l. k. 5.250), k. 320—323,
 Parafia Kościelec, wieś (l. k. 4.000), k. 324—326,
 Parafia Osiek Wielki, wieś (l. k. 3.530), k. 327—329,
 Parafia Pieczew, wieś (l. k. 3.000), k. 330—332,

Parafia Umienie, wieś (l. k. 3.212), k. 333—335,
Parafia Wrząca Wielka, wieś (l. k. 3.872), k. 336—338.

VIII. Dekanat Koniński, k. 339—390:

Konin, miasto. Klasztor Reformatów, k. 339—342,
Dom zak. Zgrom. Sióstr Albertynek (Przytułek dla Starców), k. 343—345,
Dom zak. Zgrom. Sióstr Służebnic Najśw. Serca Jezus. (Sercanki) przy Szpitalu Powiatowym, k. 348—350,
Dom zak. Zgrom. Sióstr Opatrzności Bożej, k. 351—353,
Parafia Golina, miasto (l. k. 5.500), k. 354—356,
Parafia Gosławice, wieś (l. k. 4.228), k. 357—359,
Parafia Kawnice, wieś (l. k. 2.860), k. 360—363,
Parafia Kramsk, wieś (l. k. 5.750), k. 364—366,
Parafia Licheń, wieś (l. k. 2.850), k. 367—369,
Parafia Morzysław, wieś (l. k. 4.800), k. 370—372,
Parafia Myślubórz, wieś (l. k. 1.390), k. 373—375,
Parafia Ostrowąż, wieś (l. k. 2.293), k. 376—378,
Parafia Sławsk, wieś (l. k. 2.235), k. 379—381,
Parafia Stare Miasto, wieś (l. k. 4.100), k. 382—384
Parafia Ślesin, miasto (l. k. 6.000), k. 385—387,
Parafia Wąsosze, wieś (l. k. 2.100), k. 388—390.

Tom drugi

IX. Dekanat Lipnowski, karty 1—34:

Parafia Lipno, miasto (liczba katolików w r. 1939: 9.000), k. 1—6,
Dom zak. Zgrom. Sióstr Męki P. N. Jezusa Chrystusa (Pasjonistki) przy Szpitalu Powiatowym, k. 7—9,
Parafia Bobrowniki, osada (l. k. 1.860), k. 10—12,
Parafia Chelmica (Duża), wieś (l. k. 3.700), k. 13—15,
Parafia Grochowalsk, wieś (l. k. 497), k. 16—18,
Parafia Karnkowo, wieś (l. k. 2.439), k. 19—21,
Parafia Ostrowite, wieś (l. k. 1.150), k. 22—24,
Parafia Szpetal Górny, wieś (l. k. 2.000), k. 25—27,
Parafia Wielgie, wieś (l. k. 2.300), k. 28—31,
Parafia Zaduszyniki, wieś (l. k. 2.560), k. 32—34.

X. Dekanat Nieszawski, k. 35—92:

Parafia Nieszawa, miasto (l. k. 3.200), k. 35—37,
Klasztor Franciszkanów Konw., k. 38—40,
Parafia Aleksandrów Kujawski, miasto (l. k. 7.000), k. 41—44,
Dom zak. Zgrom. Sióstr Służebniczek Niep. Poczęcia NMP (Pleszewskie), k. 45—47,
Parafia Bądkowo, wieś (l. k. 3.180), k. 48—50,
Parafia Ciecchocinek, miasto (l. k. 3.820), k. 51—54,
Dom zak. Zgrom. Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, ul. Poniatowskiego, k. 55—57; ul. Toruńska, k. 58—59,
Parafia Koneck, wieś (l. k. 3.971), k. 60—62,
Parafia Lubanie, wieś (l. k. 5.120), k. 63—64,
Parafia Łowiczek, wieś (l. k. 1.100), k. 65—67,
Parafia Ostrowąs, wieś (l. k. 1.777), k. 68—70,
Parafia Raciążek, osada (l. k. 3.000), k. 71—73,
Parafia Sędzin, wieś (l. k. 1.480), k. 74—76,
Parafia Siniarzewo, wieś (l. k. 1.245), k. 77—79,

- Parafia Służewo, osada (l. k. 3.700), k. 80—82,
 Parafia Straszewo, wieś (l. k. 1.475), k. 83—85,
 Parafia Zakrzewo, wieś (l. k. 790), k. 86—88,
 Parafia Zbrachlin, wieś (l. k. 2.090), k. 89—92.

XI. Dekanat Radziejowski, k. 93—141:

- Parafia Radziejów, miasto (l. k. 5.182), k. 93—95,
 Klasztor Franciszkanów Konw., k. 96—98,
 Parafia Broniewo, wieś (l. k. 938), k. 99—101,
 Parafia Bronisław, wieś (l. k. 900), k. 102—105,
 Parafia Broniszewo, wieś (l. k. 3.375), k. 106—108,
 Parafia Bytoń, wieś (l. k. 3.500), k. 109—111,
 Parafia Krzywosądzka, wieś (l. k. 5.100), k. 112—114,
 Parafia Orle, wieś (l. k. 1.973), k. 115—118,
 Parafia Osięciny, miasto (l. k. 3.395), k. 119—122,
 Parafia Piotrków Kujawski, osada (l. k. 6.280), k. 123—125,
 Dom zak. Zgrom. Sióstr Służebnic Najśw. Serca Jezus. (Sercanki) przy Szpitalu
 Powiatowym, k. 126—128,
 Parafia Połajewo, wieś (l. k. 1.750), k. 129—131,
 Parafia Sadlno, wieś (l. k. 4.000), k. 132—135,
 Parafia Świerczyn, wieś (l. k. 4.675), k. 136—138,
 Parafia Witowo, wieś (l. k. 3.200), k. 139—141.

XII. Dekanat Sieradzki, k. 142—193:

- Parafia Sieradz, miasto (l. k. 15.000), k. 142—145,
 Dom zak. Zgrom. Sióstr Urszulanek Serca Jezusowego Konającego (Szare) przy
 kościele poddominikańskim, k. 146—149,
 Parafia Charlupia Mała, wieś (l. k. 3.900), k. 150—152,
 Parafia Charlupia Wielka, wieś (l. k. 2.800), k. 153—156,
 Parafia Chojne, wieś (l. k. 2.000), k. 157—160,
 Parafia Dąbrowa Wielka, wieś (l. k. 1.451), k. 161—163,
 Parafia Gruszczyce, wieś (l. k. 1.430), k. 164—166,
 Parafia Kamionacz, wieś (l. k. 1.665), k. 167—169,
 Parafia Męka, wieś (l. k. 3.900), k. 170—172,
 Parafia Tubądzin, wieś (l. k. 1.200), k. 173—175,
 Parafia Warta, miasto (l. k. 7.200), k. 176—178,
 Parafia Wąglczew, wieś (l. k. 2.600), k. 179—181,
 Parafia Wojków, wieś (l. k. 5.700), k. 182—184,
 Parafia Wróblew, wieś (l. k. 3.060), k. 185—187,
 Parafia Zduńska Wola, miasto (l. k. 22.695), k. 188—190,
 Dom Misyjny, Małe Seminarium Duch. i Dom Formacyjny Zgrom. Małego Dzieła
 Boskiej Opatrzności (Orioniści), k. 191—193.

XIII. Dekanat Słupcecki, k. 194—250:

- Parafia Słupca, miasto (l. k. 5.750), k. 194—196,
 Dom zak. Zgrom. Sióstr Służebnic Najśw. Serca Jezus. (Sercanki), k. 197—199,
 Parafia Budziszewo Kościelny, wieś (l. k. 1.970), k. 200—202,
 Parafia Ciężęń, wieś (l. k. 3.200), k. 203—205,
 Parafia Cienin Kościelny, wieś (l. k. 2.867), k. 206—208,
 Parafia Dobrosołowo, wieś (l. k. 2.562), k. 209—211,
 Parafia Kazimierz Biskupi, osada (l. k. 4.800), k. 212—215,
 Klasztor Kamedułów w Bieniszewie, k. 216—219,
 Parafia Kleczew, miasto (l. k. 4.209), k. 220—222,

Parafia Koszuty, wieś (l. k. 1.040), k. 223—225,
Parafia Kowalewo, wieś (l. k. 1.450), k. 226—228,
Parafia Młodojewo, wieś (l. k. 2.814), k. 229—231,
Parafia Ostrowite, wieś (l. k. 2.875), k. 232—239,
Parafia Samarzewo, wieś (l. k. 1.830), k. 240—244,
Parafia Skulsk, wieś (l. k. 7.000), k. 245—247,
Parafia Żłotków, wieś (l. k. 1.255), k. 248—250.

XIV Dekanat Szadkowski, k. 251—276:

Parafia Szadek, miasto (l. k. 9.480), k. 251—253,
Parafia Drużbin, wieś (l. k. 2.513), k. 254—256,
Parafia Korczew, wieś (l. k. 4.200), k. 257—259,
Parafia Małyń, wieś (l. k. 4.453), k. 260—262,
Parafia Rossoszyca, wieś (l. k. 3.758), k. 263—266,
Parafia Wierzchy, wieś (l. k. 2.758), k. 267—269,
Parafia Zadzim, wieś (l. k. 3.720), k. 270—273,
Parafia Zyгры, wieś (l. k. 1.687), k. 274—276.

XV. Dekanat Tuliszkowski, k. 277—314:

Parafia Tuliszków, miasto (l. k. 7.805), k. 277—279,
Parafia Dzierżbn, wieś (l. k. 3.100), k. 280—283,
Parafia Grabienice, wieś (l. k. 3.664), k. 284—286,
Parafia Grochowy, wieś (l. k. 2.950), k. 287—290,
Parafia Grodziec, osada (l. k. 3.016), k. 291—293,
Parafia Grzymiszew, wieś (l. k. 2.950), k. 294—296,
Parafia Krzymów, wieś (l. k. 3.200), k. 297—299,
Parafia Kuchary Kościelne, wieś (l. k. 2.432), k. 300—302,
Parafia Lisiec Wielki, wieś (l. k. 2.580), k. 303—305,
Parafia Russocice, wieś (l. k. 6.200), k. 306—308,
Parafia Rychwał, miasto (l. k. 2.500), k. 309—311,
Parafia Wyszyna, wieś (l. k. 2.780), k. 312—314.

XVI. Dekanat Turecki, k. 315—355:

Parafia Turek, miasto (l. k. 15.008), k. 315—317,
Parafia Brodnia, wieś (l. k. 3.900), k. 318—320,
Parafia Dobra, osada (l. k. 3.960), k. 321—323,
Parafia Galew, wieś (l. k. 2.350), k. 324—327,
Parafia Głuchów, wieś (l. k. 900), k. 328—330,
Parafia Goszczanów, wieś (l. k. 5.550), k. 331—333,
Parafia Jeziorsko, wieś (l. k. 4.234), k. 334—336,
Parafia Kowale Pańskie, wieś (l. k. 1.960), k. 337—339,
Parafia Malanów, wieś (l. k. 5.492), k. 340—343,
Parafia Miłkowice, wieś (l. k. 2.250), k. 344—346,
Parafia Przespolew, wieś (l. k. 3.400), k. 347—349,
Parafia Psary, wieś (l. k. 3.500), k. 350—352,
Parafia Tokary, wieś (l. k. 2.700), k. 353—355.

XVII. Dekanat Uniejowski, k. 356—383:

Parafia Uniejów, miasto (l. k. 8.200), k. 357—360,
Dom zak. Zgrom. Sióstr Wspólnej Pracy od Niep. Maryi, k. 361—362,
Parafia Boleszczyń, wieś (l. k. 3.200), k. 363—365,
Parafia Chwałborzyce, wieś (l. k. 1.317), k. 366—368,
Parafia Grodzisko, wieś (l. k. 2.497), k. 369—371,
Parafia Niewiesz, wieś (l. k. 2.031), k. 372—374,

Parafia Pęczniew, osada (l. k. 3.000), k. 375—377,
 Parafia Skęczniew, wieś (l. k. 2.300), k. 378—380,
 Parafia Wielenin, wieś (l. k. 3.600), k. 381—383.

XVIII. Dekanat Zagórowski, k. 384—413:

Parafia Zagórow, miasto (l. k. 8.920), k. 384—388,
 Parafia Królików, wieś (l. k. 4.445), k. 389—391,
 Parafia Łąd, wieś (l. k. 1.513), k. 392—394,

Małe Seminarium Duch. Zgromadzenia Księży Salezjanów (przy kościele par.),
 k. 395,

Parafia Łądek, osada (l. k. 3.400), k. 397—399,
 Parafia Pyzdry, miasto (l. k. 7.000), k. 396, 400—402,
 Parafia Rzgów, wieś (l. k. 3.270), k. 403—405,
 Parafia Szymanowice, wieś (l. k. 5.600), k. 406—410,
 Parafia Trąbczyn, wieś (l. k. 1.863), k. 411—413.

XIX. Dekanat Złoczewski, k. 414—440:

Parafia Złoczew, miasto (l. k. 4.531), k. 114—416,
 Parafia Brąszewice, wieś (l. k. 2.681), k. 417—419,
 Parafia Brzeźnio, wieś (l. k. 9.648), k. 420—424,
 Parafia Godynice, wieś (l. k. 3.250), k. 425—427,
 Parafia Kliczków Mały, wieś (l. k. 2.450), k. 428—430,
 Parafia Klonowa, wieś (l. k. 4.601), k. 431—433,
 Parafia Stolec, wieś (l. k. 5.405), k. 434—437,
 Parafia Uników, wieś (l. k. 4.100), k. 438—440.

III. TEKSTY INSTRUKCJI

1. PYTANIA SKIEROWANE DO POSZCZEGÓLNYCH RZĄDCÓW PARAFII (przystosowane również dla przełożonych klasztorów kleryckich)

Kuria Diecezjalna we Włocławku zwraca się do wszystkich Księży Proboszczów i Administratorów parafii o podanie do 15 stycznia 1947 r. strat osobowych, materialnych, duchowych i kulturalnych wyrządzonych Kościołowi i Krajowi przez wroga w czasie okupacji według następujących pytań ankiety. Rubryki formularza należy wypełnić drobnym i czytelnym pismem. Dla niektórych odpowiedzi potrzeba więcej miejsca, dlatego powinny być wykonane na załącznikach pod kolejnymi podziałami. Sprawozdanie należy potraktować **bardzo poważnie**, albowiem ma się ono stać dokumentem historycznym dla parafii, diecezji i Kościoła w Polsce.

1. Duchowieństwo:

- imię i nazwisko proboszcza urzędującego 1 IX 1939 .....
- a) wikariusza ..... prefekta .....
- b) usunięty z placówki, wywieziony do G.G., wyjechał do .....
- c) pobyt w internowaniu, więzieniu, obozie konc. ....
- d) do kogo pisywali z obozu .....
- e) urzędowa przyczyna śmierci, rzeczywista .....
- f) załączyć dokument zgonu lub podać, kto go posiada .....
- g) jeżeli księża żyją, gdzie aktualnie przebywają .....

2. Parafianie:

- a) ile rodzin wysiedlono ..... przesiedlono ..... z tych powróciło .....
- b) ile osób zginęło w więzieniach i obozach ..... ile „na wolności” .....

- c) ile rodzin utraciło dom i majątek ..... ile osób stało się kalekami .....
- d) ile rodzin się rozpadło ..... ile z powodu wojny żyje bez ślubu .....
3. Kościoły parafialny, filialny, pomocniczy, kaplice mszalne:
- a) kościół par. zniszcz. działaniami wojennymi .....
- b) wysadzony, rozebrany później przez Niemców .....
- c) zamieniony na inne cele ..... zamknięty i stojący pustką .....
- d) kościół filialny w miejscowości .....
- e) kościół pomocniczy w mieście .....
- f) kaplica publ., półpubl., prywatna w miejscowości .....
- g) kaplica na cmentarzu ..... dzwonnica ..... dzwony .....

— strona 2 —

4. Utracone precjoza i zabytki kulturalne:
- e) kosztowne naczynia liturgiczne .....
- b) cenniejsze szaty kościelne .....
- c) księgi liturgiczne .....
- d) dokumenty i akta archiwum parafialnego .....
- e) rękopisy i druki biblioteki par. ....
- f) przedmioty skarbcza i muzeum par. ....
5. Duszpasterstwo, nabożeństwa, życie religijne.
- a) kościół był zamknięty na stałe ..... czasowo .....
- b) pozostał miejscowy duszpasterz ..... dojeżdżał obcy i skąd .....
- c) wierni udawali się na nabożeństwa do miejscowości .....
- d) większość nie chodziła ..... ile rodzin odwykło od Kościoła .....
- e) gdzie i jak brano śluby małżeńskie .....
6. Zniszczone krzyże, figury świętych i kapliczki:
- a) krzyże, figury przy kościołach i kaplicach mszalnych .....
- b) krzyże w mieście przy ulicach .....
- c) krzyże przydrożne we wsiach .....
- d) figury świętych przy ulicach .....
- e) figury we wsiach .....
- f) kapliczki w mieście przy ulicach .....
- g) kapliczki we wsiach .....
7. Szkolnictwo i szpitalnictwo katolickie:
- a) szkoły katolickie średnie i powszechne .....
- b) ochronki i przedszkola parafialne .....
- c) szpitale wyznaniowe .....
- d) przytułki parafialne .....
- e) sierocińce parafialne .....
- f) personel tych instytucji prześladowany przez okupanta .....

— strona 3 —

8. Zgromadzenia laickie braci i siostr:
- a) domy zakonne męskie .....
- b) członkowie ich usunięci .....
- c) bracia więzieni .....
- d) bracia, którzy ponieśli śmierć .....
- e) domy braci zabrane przez wroga i upadłe z przyczyny wojny .....
- f) domy zakonne żeńskie .....
- g) członkowie z nich usunięte .....
- h) siostry więzione .....

- i) siostry, które poniosły śmierć .....
- j) domy sióstr przejęte przez okupanta i upadłe z powodu wojny .....
9. Bractwa i stowarzyszenia sparaliżowane w czasie wojny:
a) Apostolstwo Modlitwy	s) Br. Strazy Honorowej N. S. ....
b) Bractwo Aniołów Stróżów	t) Br. Szkaplerza Św. ....
c) Br. Św. Anny	u) Br. Św. Światłne .....
d) Br. Św. Antoniego	v) Br. Św. Trójcy .....
e) Br. Św. Barbary	w) Br. Św. Walentego .....
f) Br. Dzieciństwa P. Jezusa	x) Caritas Parafialny .....
g) Br. Św. Izydora	y) Chór Kościelny .....
h) Br. Św. Józefa	z) Kasa Pogrzebowa .....
i) Br. Literackie	aa) Kat. Stow. Dobroczynności .....
j) Br. M. B. Różańcowej	ab) Kat. Stow. Mężów i Niewiast .....
k) Br. Męki Pańskiej	ac) Kat. Stow. Młodzieży M. i Ż. ....
l) Br. Św. Michała	ad) Koło Ministrantów .....
l) Br. Św. Mikołaja	ae) Krucjata Eucharystyczna .....
m) Br. Miłosierdzia	af) Orkiestra Parafialna .....
n) Br. Narodzenia NMP	ag) Pap. Dzieło Rozkrz. Wiary .....
o) Br. Opatrzności Bożej	ah) Towarzystwo Św. Wincentego .....
p) Br. Pocieszenia M. Bożej	ai) Trzeci Zakon .....
q) Br. Św. Rocha	aj) Żywy Różaniec .....
r) Bractwo Św. Rozalii	ak) Inne .....

10. Zarządzenia wydane przeciw religii i Kościołowi na terenie parafii .....

11. Miejsca i daty krwawych egzekucji dokonanych przez okupanta w granicach parafii .....

Ilu parafian zginęło w poszczególnych .....

2. PYTANIA SKIEROWANE DO PRZEŁOŻONYCH KLASZTORÓW ORAZ DOMÓW ZAKONNYCH ZGROMADZEŃ LAICKICH MĘSKICH I ŻEŃSKICH

Kuria Diecezjalna we Włocławku zwraca się do wszystkich Przełożonych klasztorów oraz domów zgromadzeń męskich i żeńskich o dostarczenie do 15 stycznia 1947 r. strat osobowych, materialnych, duchowych i kulturalnych wyrządzonych Kościołowi i Krajowi przez wroga w czasie okupacji na terenie ich posiadłości według następujących pytań ankiety. Rubryki formularza należy wypełnić drobnym i czytelnym pismem. Odpowiedzi nie mieszczące się w rubrykach trzeba wykonać na dodatkowych kartkach. Sprawozdanie należy potraktować bardzo poważnie, gdyż ma się ono stać dokumentem historycznym dla klasztoru, domu zak., zakonu, zgromadzenia, diecezji i Kościoła w Polsce.

1. Zakon, zgromadzenie, siedziba domu generalnego, prowincjalnego, data założenia .....

2. Klasztor lub dom zakonny, miejscowość, główny cel istnienia i działalności przed 1 IX 1939 .....

- a) prowadził szkołę zak. lub formację zak. ....
- b) prowadził szkołę katolicką .....
- c) prowadził ochronkę lub przedszkole .....

- d) los tych instytucji w okresie wojny .....
- e) los wychowawców i nauczycieli podczas okupacji .....
- f) prowadził własny szpital, pracował w innym szpitalu .....
- g) prowadził przytułek .....
- h) prowadził sierociniec .....
- i) los wspom. instytucji podczas okupacji .....
- j) los ich pracowników zak. w tym czasie .....

3. Zakonnicy albo zakonnice:

- a) imiona i nazwiska zakonników lub zakonnice w dniu 1 IX 1939 .....
- b) pozostali na stanowiskach w czasie wojny .....
- c) usunięci, wywiezieni do G. G., na roboty .....
- d) internowani, uwięzieni, zesłani do obozów konc. ....
- e) z kim korespondowali .....
- f) miejsce i data śmierci .....
- g) urzędowa i rzeczywista przyczyna zgonu .....
- h) osoby, które przeżyły prześladowania .....

— strona 2 —

4. Klasztor i kościół, względnie, dom zak. i kaplica:

- a) klasztor czy dom zak. zniszczony, służący swoim potrzebom, obrócony na inne cele .....
- b) kościół lub kaplica zniszczona, służąca zgromadzeniu, wzięta na inny użytek .....
- c) losy urzędzenia klasztoru albo domu zak. ....
- d) losy wystroju kościoła lub kaplicy .....

5. Życie religijne, nabożeństwa:

- a) czy i w jakich terminach odbywały się w kościele lub kaplicy nabożeństwa .....
- b) ilość i porządek tych nabożeństw .....
- c) czy zastępowały częściowo nabożeństwa parafialne .....

6. Postradane przedmioty religijne i zabytki kulturalne:

- a) argenteria i naczynia kościelne .....
- b) cenniejsze aparaty i księgi liturgiczne .....
- c) dokumenty i akta klasztorne .....
- d) rękopisy i druki księgozbioru .....
- e) ważniejsze muzealia .....

7. Krzyże, figury i kapliczki poza kościołem lub kaplicą:

- a) zniszczone krzyże .....
- b) zniszcz. figury świętych .....
- c) zniszcz. kapliczki .....
- d) zniszcz. stacje Drogi Krzyżowej .....

8. Inne straty klasztoru albo domu zak. nie ujęte pytaniami instrukcji .....

Formularze zostały wykonane w Kurii Diecezjalnej na powielaczu. Pierwszy obejmował 3 strony pytań, drugi — 2. Rozumie się, że w instrukcjach było (jest) więcej miejsca na odpowiedzi, aniżeli to wygląda powyżej w druku. Na zapytania odpowiadano przeważnie we właściwych rubrykach formularzy. Niektórzy z ankietowanych odesłali formularze czyste, a odpowiedzi wypisali obszerniej na swoim papierze. Dużą część respondentów zamieściła dodatkowe informacje na oddzielnych kartkach. W sumie zgromadzono obfite dane.

3. ULEPSZONE NAGŁÓWKI PYTAŃ OBU FORMULARZY

Naczelne pytania obydwu rozesłanych instrukcji niezupełnie następują po sobie logicznie. Spieszyłem się, by, jak najszybciej zebrać potrzebne dane, dopóki zapytani względnie je pamiętają, oraz posiadać materiał do planowanej pracy. Nie posiadałem też wtedy wystarczającej wprawy. Obecnie, kiedy przeglądam ten materiał, ażeby opracować go tabelarycznie i wydać drukiem jako publikację źródłową, spostrzegam, że wypadnie ulepszyć w niej kolejność nagłówków grupowych. Powinny one jeden z drugiego bardziej logicznie wpływać. W niniejszym artykule owe nagłówki rozdziałowe pytań podałem (zasadniczo) tak, jak zostały rozesłane i jak na nie odpowiedziano, chodziło o to, ażeby korzystającym z tego materiału nie utrudniać orientacji. Jednak w przyszłości rozmieszczę je w dwunastu punktach następująco:

Formularz parafialny: 1. Parafia, 2. Duchowieństwo, 3. Parafianie, 4. Kościół parafialny, pomocniczy, filialny, kaplice mszalne, 5. Duszpasterstwo, nabożeństwa, życie religijne, 6. Bractwa, stowarzyszenia religijne, sodaliczje, 7. Krzyże przydrożne, figury świętych, kapliczki, 8. Przedmioty liturgiczne i zabytki kulturalne, 9. Szkolnictwo i szpitalnictwo kościelne, 10. Zarządzenia przeciwko religii, 11. Egzekucje dokonane na ludności katolickiej, 12. Klasztory i domy zakonne w parafii.

Formularz klasztorny: 1. Parafia, w której znajduje się klasztor lub dom zakonny, 2. Klasztor względnie dom zakonny, 3. Główny aspekt działalności zakonu lub zgromadzenia, 4. Zakonnicy albo zakonnice, 5. Kościół klasztorny, kaplica mszalna, 6. Nabożeństwa, życie religijne, 7. Krzyże, figury, kapliczki, Droga Krzyżowa poza kościołem i kaplicą, 8. Bractwa, stowarzyszenia rel., sodaliczje, 9. Szkoły zakonne, 10. Szpitalnictwo zakonne, 11. Przedmioty liturgiczne i zabytki kulturalne, 12. Inne sprawy

IV. WAŻNIEJSZE DANE ZAWARTE W ANKIECIE

1. PRZEGLĄD OGÓLNY

Jak już wspomniałem, noszę się z zamiarem opublikowania zgromadzonych wiadomości. Tam też odtworzę z innych źródeł dane dla parafii, klasztorów i domów zakonnych, które nie odpowiedziały na ankietę. Z tego względu tutaj, jak przystało na artykuł informacyjny, podam tylko powiadomienia najważniejsze.

Duchowieństwo Diecezji Włocławskiej, tak świeckie, jak też zakonne, męskie i żeńskie, poniosło w skali krajowej pewnie największe straty. Spośród samych tylko kapłanów diecezjalnych przeszło 3/4 zostało pozbawione wolności osobistej, a więcej niż połowa przyplaciła wojnę życiem.

Ponieważ całe terytorium diecezji zostało wcielone do Rzeszy Niemieckiej (Reich), diecezjanie włocławscy ponieśli niepowetowane szkody fizyczne, rodzinne, materialne i moralne: byli wysiedlani, przesiedlani, wywożeni na roboty, wtrącani do więzień i obozów konc., poddawani krwawym egzekucjom. Wysiedlano z gospodarstw całe wsie i parafie, Z wypowiedzi wynika, że chyba połowa ludności została wysiedlona lub przesiedlona na gorsze ziemie. Z miast najdotkliwsze straty pod tym względem poniósł Kalisz.

Działania wojenne, spowodowane niemiecką agresją, zburzyły kilka kościołów, a wiele uszkodziły, nieraz w sposób istotny. Lotnicy niemieccy spuszczały bomby na kościoły, szczególnie w miasteczkach i wsiach, na szczęście nie zawsze celnie. Przewlekła i sroga administracja okupanta doprowadziła do zniszczenia wielu kościołów parafialnych, pomocniczych, filialnych oraz kaplic publicznych, półpublicz-

nych i prywatnych, które wymieniam poniżej. Więcej niż połowę świątyń obrócono na cele doczesne, inne stały zamknięte i opuszczone czekając, według opinii ankiety, na wysadzenie w powietrze albo rozebranie.

Wielka ilość krzyży przydrożnych, figur świętych i kapliczek została przez niezbożnego wroga zniszczona, w niektórych parafiach wszystkie lub prawie wszystkie. (Dla przykładu. w par. Brześć Kuj. 30 krzyży, Brzeźno — 44 krzyże, 7 kapliczek, Goszczanów — 48 krzyży, 4 kapliczki, Grabienice — 21 krzyży, 6 figur, Kruszyn — 26 krzyży, 21 figur, Psary — 36 krzyży, 6 kapliczek, Zgłowiączka — łącznie 53 krzyży i figur świętych),

Naczynia i księgi liturgiczne, aparaty i bielizna kościołów i kaplic były w znacznej mierze niszczone na miejscu, a cenniejsze i bardziej zabytkowe wywożone. Zbiory kulturalne: dokumenty i akta, rękopisy i druki, muzealia — znajdujące się na prowincji były częściej niszczone, aniżeli komasowane, natomiast ze zbiorów większych transportowane w głąb Rzeszy względnie składane w instytucjach i magazynach Łodzi, Poznania, Bydgoszczy i Gdańska podlegających już władzy niemieckiej. Punkt ten dotyczy tak instytucji diecezjalnych, jak też za-Kruszyn — 26 krzyży, 21 figura, Psary — 36 krzyży, 6 kapliczek, Zgłowiączka — łącznie 53 krzyży i figur świętych).

Ponieważ większość duchowieństwa diecezji aresztowano, a znaczną jego część wydalono do Generalnej Guberni (pewna liczba księży sama się tam usunęła), w terenie pozostali tylko nieliczni kapłani, przeważnie zakonni i starzy. Proporcjonalnie do ilości pozostawionych kapłanów zachowali Niemcy szereg kościołów otwartych, głównie w większych miastach, a po wsiach może po jednym na cały powiat. Nabożeństwa można w nich było odprawiać tylko w niedziele i święta. Wskutek tego duszpasterstwo na terytorium diecezji zasadniczo zamarło. Natomiast było czynne dla napływowej katolickiej ludności niemieckiej (np. w Kaliszu). W następstwie tego pozostali jeszcze w diecezji Polacy ponieśli wielkie szkody duchowe; nadto wiele rodzin zostało rozbitych, wiele par planujących małżeństwo miało trudności z pobraniem ślubu kościelnego. W niektórych kaplicach półpublicznych siostr zakonnych tliło się nieco żywiej życie religijne, jednak z narażeniem własnego bezpieczeństwa zakonnice.

Bractwa, stowarzyszenia religijne i pobożne sodalicje, istniejące przy kościołach parafialnych, klasztornych a nieraz też przy kaplicach siostr (sodalicje), zaprzestały działalności.

Szkolnictwo kościelne diecezjalne i zakonne, parafialne i klasztorne przestało istnieć. Oprócz licznych ochronek, przedszkoli oraz internatów przestały funkcjonować żeńskie szkoły powszechne prowadzone przez Felicjanki w Kaliszu, Służebniczki Pleszewskie w Aleksandrowie Kuj., Służebniczki Starowiejskie w Liskowie, Urszulanki Czarne we Włocławku, Urszulanki Szare w Sieradzu, średnie szkoły zawodowe (nie mówi się tu o różnorodnych kursach prowadzonych przez zakonnice) Służebniczek Starowiejskich w Liskowie i Urszulanek we Włocławku; średnie szkoły ogólnokształcące (gimnazja i licea): Męskie Gimnazjum i Liceum im. Długosza (Kuri Diecezjalnej) we Włocławku (ze szkołą powszechną), także Salezjanów w Aleksandrowie Kuj., podobne — żeńskie Nazaretanek w Kaliszu i Urszulanek we Włocławku; Nizsze Seminarium Duchowne (Gimnazjum i Liceum im. Piusa X) we Włocławku, Małe Seminarium Duch.: Jezuitów w Kaliszu, Misjonarzy Św. Rodziny w Kazimierzu Bpim, Orionistów w Zduńskiej Woli, Salezjanów w Łądzie; Wyższe Seminarium Duch. we Włocławku, srogo potraktowane przez okupanta, także Kamilianów, niedawno zamknięte w tymże mieście, nowicjaty Kamilianów we Włocławku, Orionistów w Zduńskiej Woli, Sióstr Wspólnej Pracy we Włocławku. Zniesienie szkolnictwa kościel-

nego przez wroga musiało spowodować dla naszego społeczeństwa ujemne następstwa.

Podobnie upadło szpitalnictwo kościelne w diecezji, zwłaszcza dość liczne sierocińce i przytulki kierowane przez zakonnice. Żeński personel zakonny był nadto przed r. 1939 powszechnie zatrudniony w szpitalach miejskich i powiatowych, skąd usuwali go Niemcy, w miarę jak przejmowali oni wspomniane zakłady w swe ręce. Wymienione tu fakty także musiały ujemnie się odbić na zdrowotności polskiego społeczeństwa.

Ankieta przynosi wiele wiadomości o sporadycznych zarządzeniach niemieckich przeciw religii, Kościołowi i polskości, zdaje się mniej znanych historykom skądinąd.

Wreszcie na terenach może połowy parafii w tej diecezji miały miejsce drobniejsze egzekucje dokonane wśród ludności, badaczom dotychczas raczej nie znane. Trzeba tu jeszcze dodać, że w granicach Diecezji Włocławskiej leży Chełmno n. Nerem, w którym hitlerowcy urządzili jeden z większych koncentracyjnych obozów zagłady.

2. STRATY SAKRALNE I KULTURALNE

Ponieważ wszystkich szkód wyrządzonych Diecezji Włocławskiej przez wroga, ponotowanych w poszczególnych grupach odpowiedzi ankiety trudno tu dokładnie przedstawić — zresztą wszystkie z nich są niepowetowane — szerzej wspomnę tylko o ich dwóch kategoriach, mianowicie o całkowitym zniszczeniu wielu kościołów i kaplic mszalnych oraz o większych stratach dokonanych w zbiorach kulturalnych.

a. Kościoły i kaplice

Tak w czasie działań wojennych, jak zwłaszcza w czasie okupacji zniszczyli Niemcy całkowicie na obszarze tej diecezji 20 kościołów parafialnych w miejscowościach. Boniewo, Budziszewo, Chocień, Dęby Szlacheckie, Dobra, Golina, Grzymiszew, Janiszew, Kawnice, Koszuty, Kruszyn, Lubomin, Łowiczek, Niewiesz, Ostrowąż, Rózinowo, Szpetal Górny, Śmiłowice. Umienie, Wieniec; ponadto jako 21-szy dawniejszy kościół par. w Białotarsku.

W ten sam sposób postąpili oni z 3-ma kościołami pomocniczymi w miastach: Brudzew (Kolski, obecnie osada) — kościół Św. Ducha, Kowal — kł. Św. Rocha i Uniejów — kł. Bożego Ciała.

Podobny los spotkał 3 kościoły filialne we wsiach: Glinno (par. Brodnia), Kaczewo (par. Piotrków Kuj.) i Słomowo Kościelne (par. Psary).

Z takąż premedytacją okupant zniszczył 12 kaplic publicznych w miejscowościach: Barzew (par. Brzeźnio), Barłogi (par. Borysławice), Dobra — kapl. Św. Barbary, Gosławice-Cukrownia, Klóbka — na cmentarzu, Krzyżówki (par. Łusków), Lubicz (par. Dobrzejewice), Nakonowo (par. Kruszyn) oraz Pęczniew, Świerczyn, Wąsosze, Zduńska Wola — w czterech ostatnich na cmentarzu.

Wreszcie 9 kaplic półpublicznych, z których 3 znajdowały się w zakładach szpitalnych: Ciechocinek — Diec. Dom Księża Emerytów, Rządka Wola (par. Brześć Kuj.) — Dom Starców. Warta — Szpital Psychiatryczny, a 6 było bądź podworskich, bądź jeszcze pałacowych: Kazimierz Biskupi, Kłonowa, Kłotno, Kościerzyn (par. Charfupia Mała), Lubień Kujawski i Służewo.

W sumie zburzono 48 budowli, w których były odprawiane msze św. i nabożeństwa.

b. Archiwa, biblioteki i muzea

Archiwum Kurii Diecezjalnej Włocławskiej z lat 1920—1939 oraz Archiwum Kapituły Włocławskiej (przedwojenna nazwa obecnego diecezjalnego), posiadające dokumenty od w. XII i akta od XV, zostały wywiezione w r. 1942, pierwsze z gmachu Kurii, drugie z katedry, do Poznania i w głąb Rzeszy. Obydwa rewindykowane po r. 1945 ze znacznymi stratami.

Z zasobu Biblioteki Kapituły Włocławskiej, mieszczącej się w katedrze, wywieźli Niemcy w tym samym czasie i tamże tylko rękopisy z XIV—XIX w. Druków nie zdążyli zabrać. Rękopisów było ok. 500; odzyskano je po r. 1945 z poważnymi ubytkami.

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku liczyła w r. 1939 ok. 1.000 rękopisów i 100.000 druków. Pewnie w r. 1942 wywieźli okupanci rękopisy i starodruki do Poznania, a zasobne druki nowe oddali na przemiał do miejscowej fabryki papieru (Celuloza). Zbiory biblioteczne rewindykowane po r. 1945 z olbrzymimi stratami.

Księgozbiory naukowo-beletrystyczne średnich szkół diecezjalnych. Niższego Seminarium Duch. i Kat. Gimnazjum im. Długosza, obejmujące każdy od 10 do 15 tysięcy tomów, powędrowały przypuszczalnie do wspomnianej fabryki papieru.

Księgozbiory naukowe profesorów obydwu seminarium duchownych diecezji, z których ks. J. Adameckiego i ks. M. Morawskiego mogły wynosić po 2—3 tysięcy tomów, pewnie spotkał podobny los w tejże piarni.

Nie znane są losy zniszczonych w czasie okupacji księgozbiorów naukowo-beletrystycznych małych seminarium duchownych z terenu opisywanej diecezji, posiadających może po 5.000 tomów. Wiadomo tylko, że utracona Biblioteka Kolegium i Małego Seminarium Duch. Jezuitów w Kaliszu miała w 1939 r. 7.000 książek. Księgozbiory dydaktyczno-beletrystyczne kilku katolickich szkół średnich z obszaru diecezji też mogły zawierać po 3—5 tysięcy tomów.

Znaczna część parafii Diecezji Włocławskiej posiadała swoje biblioteczeki parafialne. Podobnie wielu kapłanów miało przynajmniej po kilkaset książek. Sposób zaginięcia tych wszystkich raczej nie jest znany. Można mniemać, że poniszczyła je ludność niemiecka. Największym księgozbiorem prywatnym na terytorium tej diecezji w r. 1939 był ks. Jana Sobczyńskiego w Kaliszu. Obejmował od 5 do 10.000 przeważnie starodruków. Posiadał również rękopisy. Został rozproszony i uległ zagładzie w r. 1943.

Zbiory Muzeum Diecezjalnego we Włocławku, z siedzibą w Wyższym Seminarium Duch., rozgrabili i wywieźli okupanci już późną jesienią 1939 r. Dzisiaj nie istnieją.

SPIS TREŚCI

I. Objaśnienia wstępne	[1]
II. Parafie, klasztory i domy zakonne, które wypełniły formularze ankiety	[4]
III. Teksty instrukcji	[10]
1. Pytania skierowane do poszczególnych rządców parafii (przystosowane również dla przełożonych klasztorów kleryckich)	[10]
2. Pytania skierowane do przełożonych klasztorów oraz domów zakonnych zgromadzeń laickich męskich i żeńskich	[12]
3. Ulepszone nagłówki pytań obu formularzy	[14]
IV. Ważniejsze dane zawarte w ankiecie	[14]
1. Przegląd ogólny	[14]
2. Straty sakralne i kulturalne	[16]
a. Kościoły i kaplice	[16]
b. Archiwa, biblioteki i muzea	[17]